

ZELENA AGENDA GRAČANICA

NACRT DOKUMENTA

Septembar 2011 godine

Opština Gračanica

3 E INSTITUT – INSTITUT ZA ODRŽIVI RAZVOJ

3 E = EKONOMIJA, EKOLOGIJA, EDUKACIJA

ZELENA AGENDA GRAČANICA

Dokument Zelena agenda u Gračanici je javan. Dokument može biti kopiran ili distribuiran u celosti ili delovima, bilo kojim medijskim sredstvom bez prethodne pisane dozvole Opštine Gračanica ili 3E Instituta.

Autor dokumenta: Nenad Rikalo

Za više informacija vezanih za dokument, molimo vas da kontaktirate 3E Institut elektronskom poštom na adresu institut3e@yahoo.com

SADRŽAJ:

I UVOD.....	5
• Opšti podaci o opštini.....	5
• Zelena Agenda - opšte informacije.....	6
• Proces Zelena Agenda u Gračanici.....	8
II OPIS VREDNOSTI U ZAJEDNICI.....	9
• Mapa vrednosti.....	9
• Opis vrednosti.....	11
III ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA ŽIVOTNE SREDINE.....	17
• Analiza dokumenata.....	17
• Analiza trendova.....	19
• Analiza uticaja trendova.....	28
• Minimalni standardi, opis i uzrok problema, potencijali i mogućnosti.....	30
IV STRATEGIJA.....	34
• Vizija, elementi vizije i proces dobijanja izjave.....	34
• O viziji.....	36
• Strateški ciljevi.....	37
V AKCIONI PLAN.....	38
VI PLAN MONITORINGA I EVALUACIJE.....	41
• Uloga monitoringa i evaluacije.....	41
VII ZAKLJUČAK.....	42
VIII PODACI.....	42

I UVOD

OPŠTI PODACI O OPŠTINI

Opština Gračanica je formirana po zakonu o administrativnim granicama opština 20. februara 2008. godine. Nakon održanih izbora, 15. novembra 2009. godine, zvanično opština Gračanica postoji od 29.12.2009. godine kada je održana inauguraciona sednica Skupštine Opštine Gračanica.

Opština Gračanica se prostire na centralnom delu Kosova gde se graniči na severu sa opštinom Priština, na jugu sa opštinom Lipljan i na zapadu sa opštinom Kosovo Polje.

Teritorija opštine Gračanica obuhvata površinu od 131,25 km².

U skladu sa Zakonom o administrativnim granicama ova opština se sastoji iz sledećih katastarskih zona: Badovac, Batuse, Čaglavica, Dobrotin, Gračanica, Donja Gušterica, Gornja Gušterica, Laplje Selo, Lepina, Livadje, Preoce, Skulanevo, Sušica, Suvi Do, Radevo i Ugljare.

Opština Gračanica ima oko 25.000 stanovnika čija je struktura multietnična, od toga 85.7 % Srba, 3,7 % Albanaca i 10,6% Roma, Aškalija, Egipćana i drugih.

Opština Gračanica se prostire na istočnom obodu kosovske kotline, tamo gde se blago izdižu ogranci Valetina i nešto strmije ogranci Staževca na reci Gračanki i na zapadu do Sitnice. Gračanica se nalazi na nadmorskoj visini od 570 metara i deo je tektonske kotline koja se duž raseda spustila sredinom tercijera.

Gračanica je poznata po istoimenom manastiru Gračanica.

Manastir Gračanica je jedan od najlepših spomenika srednjovekovne kulture iz XIV veka. Podigao ga je kralj Milutin između 1315. i 1321. godine kao poslednju od četrdeset dve crkve koje je sagradio tokom svoje vladavine. Kao i drugi manastiri kralja Milutina, Gračanica je bila i ostala simbol ponosa svog naroda, održavajući ga u životu u teškim vremenima. Nalazi se na spisku Uneskovih Svetske baštine.

Gračanica je poznata po reci Gračanki koja protiče pored manastira Gračanica i dalje kroz naselja Laplje Selo, Preoce, Gornje Dobrevce odakle se uliva u reku Sitnicu. Reka Gračanica izvire ispod same brane Gračaničkog jezera i teče pored jalovišta Rudnika Kišnica.

U blizini Gračanice nalazi se Gračaničko jezero. Iz ovog jezera se pijaćom vodom snabdeva više mesta na centralnom Kosovu, uključujući Prištinu, Gračanicu i ostala naseljena mesta. Brana na jezeru je podignuta 1966. godine i njenom izgradnjom raseljeno je Novo Selo, mesto koje nekada bilo nastanjeno srpskim stanovništvom, a nalazilo se na teritoriji gde se danas nalazi jezero. Formiranjem nove opštine građani srpske, romske i ostale nacionalnosti koje žive na ovom prostoru dobili su velike mogućnosti za zapošljavanje kao i za povećanje standarda ljudi koji žive u novoj opštini

Istorija:

Prostor koji obuhvata opština Gračanica bio je naseljen u ranom istorijskom dobu. Ulpijana je velepni istorijski dokaz ovoj tvrdnji, to je bio grad pod vrhovnom rimskom vlašću, ali sa svojom samoupravom, ustavom i zakonima a njegovi građani su posedovali rimsko građansko pravo, čak i pravo glasa. Nema sumnje da je Ulpijana, kao samoupravni grad Rimskog carstva, izrastao u privredni i kulturni centar toga vremena zahvaljujući izvanrednom povoljnom geografskom položaju neposrednoj blizini velikih nalazišta ruda olova, cinka i plemenitih metala. U III veku Ulpijana doživljava svoj vrhunac, veličine i lepote i slave, te je spravom nazvana URBS SPLENDISSIMA- VELELEPNI GRAD.

Prvi pomen sela Gračanice je u jednom pismu pape Benedikta IX barskom nadbiskupu Marinu 1303. godine. U pismu se pominje parohija Gračanica. Ime pomenute parohije svakako da potiče od imena sela Gračanice u čijoj neposrednoj blizini su bile kolonije Sasa i rudara Janjeva. Do IX veka Kosovo je bila pogranična oblast Vizantije. Tada se Gračanica našla u sastavu srednjovekovne Srbije, podignuta u neposrednoj blizini Ulpijane. Gračanica se pod ovim imenom prvi put pominje u Gračaničkoj povelji kralja Milutina iz 1321 godine.

„ZELENA AGENDA“ OPŠTE INFORMACIJE

Osnovna ideja „Zelena Agenda“ je rešavanje lokalnih problema životne okoline i interesa javnosti, lokalnih zajednica i lokalne samouprave, kao i organizovanje zajedničkih aktivnosti prilagođenih društvenim, ekonomskim i drugim aspektima lokalnog života. Osnovna svrha „Zelena Agenda“ je podstaći i poboljšati komunikaciju i saradnju između lokalnih vlasti, poslovnog sektora, građana i nevladinih organizacija, kako bi se razvili planovi održivog razvoja za lokalne zajednice.

„Zelena Agenda“:

- podstiče, podržava zaštitu i očuvanje životne okoline;
- razvija odgovornost i brigu kod svih građana o zaštiti prirode i značaj održivog razvoja u svojoj sredini;
- to je transparentan proces, u kojem svi građani imaju ista prava da učestvuju u procesu donošenja odluka u cilju bolje zaštite životne sredine;
- podstiče saradnju i partnerstvo svih društvenih cjelina u lokalnoj zajednici;
- inicira i sprovodi konkretne aktivnosti.

„Zelena agenda“ predstavlja adaptaciju koncepta Lokalne agende 21, koja je globalno uvedena na Konferenciji Ujedinjenih nacija o životnoj sredini i razvoju u Rio de Žaneiru 1992. godine. Njene metode su slične, ali je obim malo skromniji, s obzirom na to da je usmeren ka poboljšanju i održavanju vrednosti lokalne prirode i životne sredine. Termin „Zelena Agenda“ koristi se i za proces koji obuhvata različite grupe i sektore lokalne zajednice i za dokument koji obuhvata zaključke i planove za budućnost. Važno je biti svestan činjenice da dokument, sa svojim sadržajem, vidljiv i konkretan rezultat, nije i krajnji rezultat procesa. Nakon njegove izrade i prihvatanja od strane Skupštine opštine, počinje implementacija, koja će nesumnjivo dovesti do novih spoznaja, ideja i planova koji se, opet, mogu uključiti u novu verziju dokumenta..

Po čemu je „Zelena Agenda“ prepoznatljiva:

...vrednosti, a ne problemi

Rad u zajednici počinje s time što zainteresovano lokalno stanovništvo određuje koje su to vrednosti značajne za njihovu zajednicu. Glavna ideja ovakvog pristupa je da se ljudi fokusiraju na stvari na koje su ponosni u svojoj zajednici, a ne na probleme. Neki primeri vrednosti su: lokalne vode (jezera, reke, voda za piće...), zatim kulturno istorijsko nasleđe (arheološka nalazišta i ostaci iz raznih perioda istorije, muzeji, tradicionalna hrana, folklor, muzika, narodni običaji ..). Naravno i same vrednosti mogu da budu u nezadovoljavajućem stanju (ugrožene, zanemarene...), a kroz korake koji su u okviru procesa „Zelene Agenda“ to stanje bi trebalo biti identifikovano i date određene smernice za njihovu sanaciju i očuvanje.

...učesće otvoreno za sve

Proces „Zelena Agenda“ je otvoren za sve one koji su zainteresovani da učestvuju bez obzira da li su oni priznati stručnjaci ili ne. Verujemo da svako ko je zainteresovan za kvalitet života u svojoj zajednici može tome i doprineti, pa bi mu trebalo omogućiti da to i uradi. Upravo radi toga u procesu „Zelena Agenda“ je posebna pažnja posvećena osposobljavanju lokalnog stanovništva da aktivno učestvuje u procesu pravljenja strategije, te sprovođenju samog plana.

...u vlasništvu lokalnog stanovništva

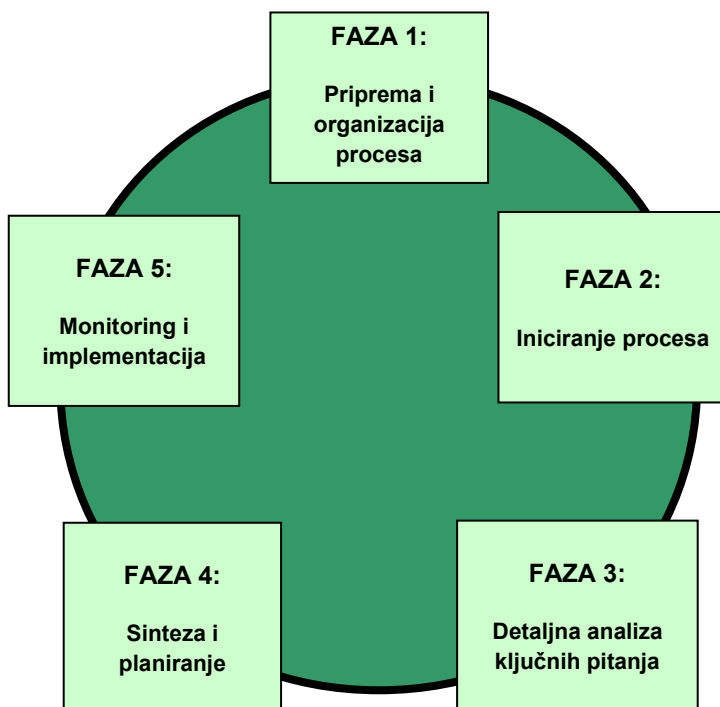
Nakon izbora vrednosti koje su najvažnije za zajednicu, formiraju se lokalne radne grupe koje će dalje raditi na svakoj od tih vrednosti. Ove grupe analiziraju trenutno stanje u kojima se vrednosti nalaze, određuju strategiju za njihovo očuvanje i daju ideje za projekte u okviru te strategije. Sve ove korake preduzima lokalno stanovništvo na osnovu svojih prioriteta, potreba i želja. Upravo radi toga, oni su jako motivisani da dođu do rezultata koje su sami odredili u dokumentu „Zelena Agenda“.

...metode rada

Izraz „Zelena Agenda“ se koristi i za proces rada i za dokument sa zaključima i planovima koji nastaje kroz taj proces. „Zelena Agenda“ ima dva cilja: sa jedne strane važan je sam participativni proces s kojim se postiže zajednički dogovor, komunikacija i saradnja različitih strana; a sa druge strane je važan i ishod tog procesa – akcioni plan za očuvanje i zaštitu životne sredine i poboljšanje života lokalnog stanovništva kroz održivi razvoj.

„Zelena Agenda“ koju je Milieucontact International razvio kroz višegodišnje iskustvo iz raznih zemalja (Rumunija, Hrvatska, Moldavija, Rusija) se sastoji od 17 koraka podjeljenih u 5 faza, kao što je prikazano na grafikonu ispod. Koordinator ovog procesa je lokalna nevladina organizacija (NVO), ali najveći deo posla obavljaju radne grupe koje se formiraju u zajednici. U ovim radnim grupama su predstavnici zainteresovanih strana (lokalna vlast, firme i NVO-i), kao i građani.

[šema - 5 faza i 17 koraka]

PROCES "ZELENA AGENDA" U GRAČANICI

Pravni osnov za iniciranje izrade Zelene agende u Gračanici je regulisan Zakonom o zaštiti životne sredine na Kosovu (Zakon br.03/L-025 objavljen u Službenom listu Republike Kosova br.50 godina IV, 06 april 2009 godine) u Članu 24 stav 1 i 2 regulisano da opštine usvajaju planove delovanja i programe zaštite životne sredine.

Opština Gračanica i 3E Institut pronasli kao osnov za zajedničku saradnju širenje Zelene agende kao metodologije strateškog rešavanja lokalnih ekoloških pitanja i 02 marta 2011 godine potpisali Memorandum o razumevanju.

Projekat „Zelena Agenda“ u Gračanici finansijski i logistički je podržala Opština Gračanica na čelu sa gradonačelnikom opštine g-dinom **Bojanom Stojanovićem**, čija se vizija održive zajednice i odgovornih institucija poklopila sa nastojanjima civilnog sektora da se pitanje budućnosti ne prepusti slučaju, već da ona bude strateški određena i koordinisana učešćem svih aktera društva. Zahvaljujemo se Gradonačelniku na svesrdnoj pomoći i razumevanju koju je pružio u realizaciji ovog procesa.

U procesu sprovođenja Zelene agende u Gračanici formirane su tri radne grupe koje čine od 5-9 članova i to:

□ Radna grupa „**Voda, Vazduh, Zemljište**“

Koordinator radne grupe „ Voda, vazduh i zemljište“ je , **Boban Petrović** koji je zaposlen u Pošti Kosova (PTK), **Slađana Maksimović** –službenik za informisanje u Opštini Gračanica, **Goran Lazić** predsednik Skupštine Opštine Gračanica, **Miloš Živković** građanin, **Nebojša Ivić** koordinator LEAP projekta, **Jelena Stojanović** – direktor za Javne službe, poljoprivrede, šumarstvo i vanredne situacije i **Nebojša Milovanović** – direktor administracije u Opštini Gračanica

Radna grupa „**Kulturno nasleđe**“

Koordinator radne grupe i nosilac svih programskih aktivnosti „Kulturno nasleđe“ je **Igor Ćirković**, članovi su: **Žarko Joksimović**, novinar, predstavnik NVO Link, **Aleksandar Kostić** – privrednik, **Viktor Popović** PER project, **Nevenka Rikalo** službenik za zaštitu životne okoline u Opštini Gračanica... **Milan Jovanović** – privrednik, **Danijel Ćirković** – predstavnik KEP banke

□ Radna grupa „**Ljudski potencijali**“

Koordinator radne grupe „Ljudski potencijali“ je **Stevan Veselinović**, koji je ujedno i predstavnik NVO 3E Institut. Članovi radne grupe su: **Verica Ristić** direktor za obrazovanje, **Boban Marinković**, službenik za prosvetu Opština Gračanica, **Snežana Mihajlović** – profesor elektronike, predstavnik NVO Putevima sunca , **Goran Spasić**, službenik u Opštini Gračanica i **Milijana Vančetović** profesor matematike, **Dalibor Jocić** – privrednik

Posebnu zahvalnost u izradi ovog dokumenta dugujemo saradnicima i direktorki Nadi Brkljač – Urbanizam, projektovanje i zaštitu životne sredine, direktorki Verici Ristić – obrazovanje, omladina i sport, direktorki Jeleni Stojanović – javne službe, poljoprivredu, šumarstvo..

II OPIS VREDNOSTI U ZAJEDNICI

1. MAPA VREDNOSTI

Tokom „Prvog sastanka zainteresovanih aktera (stakeholdera)“ održanog 27 maja 2011 godine u restoranu Ognjište u Gračanici izrađena je Mapa vrednosti zajednice u Gračanici.

MAPA VREDNOSTI ZAJEDNICE U GRAČANICI

PRIRODNE VREDNOSTI

Voda, Vazduh, Zemljište

- Jezero
- Reke (Gračanka, Sitnica, Janjevka)
- Nezagaden vazduh
- Poljoprivredno zemljište

LJUDSKE VREDNOSTI

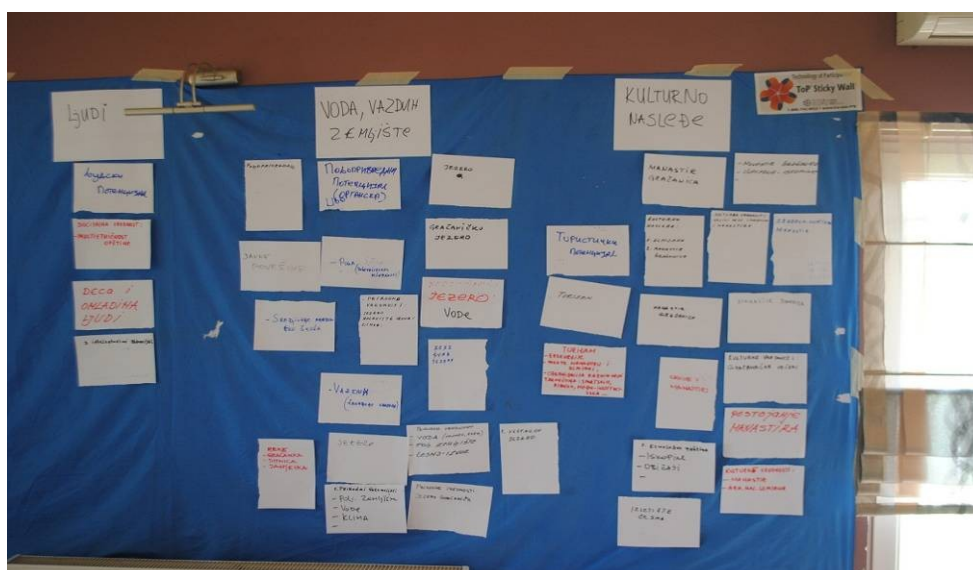
Ljudi

- Ljudski potencijal
- Multietničnost
- Intelektualni potencijal

KULTURNE VREDNOSTI

Kulturno nasleđe

- Manastir Gračanica
- Crkve
- Tradicija i obicaji
- Ulpijana
- Gračaničke večeri i drugi kulturni događaji

2. OPIS VREDNOSTI

Radna grupa – "Voda, vazduh, zemljište"

Voda je esencijalno jedinjenje bez kojeg život ne bi bio moguć. Rastuće potrebe u prethodnim decenijama doprinele su opštem stavu da će voda biti ograničavajući faktor društveno-ekonomskog razvoja, ali i opstanka ljudi u vodom najsiromašnijim delovima sveta. Imperativ održivog korišćenja vodnih resursa se zaoštava u okolnostima sve većeg povećanja broja stanovnika, povećanoj potrebi za hranom, razvojem industrijske proizvodnje i zauzimanjem prostora za stambenu i industrijsku infrastrukturu. Uspeh integralnog pristupa upravljanja vodnim resursima može se proceniti na osnovu indikatora koji ukazuju na količinu i kvalitet dostupne vode. Za opštinu Gračanica se može reći da je izuzetno bogata ovim prirodnim resursom ali da se on nažalost ne koristi na održiv način i ono što je zabrinjavajuće, da je svest stanovnika o očuvanju i zaštiti ovog resursa na prilično niskom nivou. Ukoliko bi se u bliskoj budućnosti odnos prema vodama promenio opština Gračanica bi kao jedna od retkih zajednica mogla da zadovolji sopstvene potrebe ali i da postane mesto koje će biti prepoznatljivo po ovoj vrednosti.

Gračaničko jezero

Gračaničko jezero

Gračaničko jezero je veštačka akumulacija na reci Gračanki, dva kilometra iznad Gračanice, napravljeno je radi snabdevanja Prištine i okolnih naselja vodom. Sem toga, voda ovog veštačkog jezera koristi se i za navodnjavanje 2260 ha obradivih površina u atarima Gračanice, Čaglavice i Lapljeg sela. Izgradnja Gračaničkog jezera počela je 1963. a voda iz njega prema Prištini potekla je u leto 1966. Godine. Brana je visine 52 m, širine 246 m, sagrađena je u Badovačkom tesnacu, ispod Androvačke planine, blizu rudnika „Kišnica“. Kad je puno, jezero je dugačko 3,5 km, a široko do 500 m, najveća dubina mu je 30 m, a ukupna zapremina 26 miliona kubnih metara vode. Bogato je ribom u najvećem broju se radi o šaranu i klenu.

Prilikom njegove izgradnje raseljena su srpska naselja Novo Selo, u pojasu jezerskih voda, i Badovac, ispod brane. S njima su potopljeni i ostaci stare crkve sv. Arhanđela i groblje u Novom Selu. Reke Gračanka, Sitnica, Prištevka, Janjevka, Žegrovački potok

Gračanka je reka na Kosovu koja protiče pored manastira Gračanice, kroz naselja Gračanicu, Laplje Selo, Preoce, Gornje Dobrovo i uliva se u Sitnicu na izlazu iz Donjeg Dobrova. Izvire ispod same brane Gračaničkog jezera i teče pored jalovišta Rudnika Kišnica. Dok nije bilo jezera, Gračanka je bila bogatija vodom, a nastajala je od rečica i potoka ispod sela Labljana i sela Mramora. Duzina ove reke iznosi 18, 50km. U blizini manastira, deo korita reke Gračanke je uredjen . Postoji rečni kej šetalište, klupe, svetiljke, oplemenjen je prostor u blizini manastira.

Reka Gračanka

Sitnica je najveća reka na Kosovu. Izvire u jugoistočnom delu Kosova na planini Žegavac, ispod kote 996 zvana Maja Frisit.

Teče sredinom Kosova i kod Kosovske Mitrovice uliva se u Ibar. Sliv joj je 2861 km² i obuhvata Kosovo polje i njegov rub. U izvorištu Sitnice nalazi se poznata bifurkacija Nerodimke. U koritu Nerodimka, na mestu zvanom Balićsko plandište, podignuta je brana i deo njenih voda prokopanim kanalom odveden do mesta Terazije. Na Terazijama voda Nerodimke se deli i jednom krakom odlazi na sever u Sitnicu, a drugim na jug ponovo u Nerodimku. Ova veštačka bifurkacija je vrlo stara tvorevina (pominje se u Gračaničkoj povelji kralja Milutina[1]), pa je često smatrana za prirodnu.

Dužina Sitnice iznosi 90 km, a njen srednji protok na ušću 9,5 m³/sek. Iako joj prosečna nadmorska visina sliva iznosi 1.000 m, Sitnica protičući dnom Kosova polja ima sve osobine ravničarskih reka: mali pad (0,76‰) i plitko vijugavo korito iz kojeg se pri višim vodostajima redovno izliva, menjajući korito. Tako je najlepši kameni most na Kosovu sa devet stubova kod Vučitna, zvani Vojnovića most, ostao na suvom.

U slivu Sitnice podignuta su i dva veštačka jezera: na Batlavi pritoci Lāba, kod sela Orlana sa zapreminom od 30 miliona m³ vode i na Gračanki, kod manastira Gračanice, sa zapreminom od 50 miliona m³ vode.

Reka Sitnica

Reka Prištevka

Reka Prištevka pre 30-tak godina bila čista reka. Danas je ona, celom svojom dužinom od 15,43km, fekalni kolektor grada Pristine, koja svojim tokom protice kroz naselje Ugljare i uliva se u Sitnicu. Obale reke Prištevke su neuredjene, obrasle žbunjem, šipražjem i vrbama. Recno korito

je puno mulja i fekalnih kanalizacionih sadržaja. Preko reke Prištevke, izgrađen je most koji sprečava veći protok vode, tako da su česte poplave stambenih objekata koji se nalaze u blizini mosta u Ugljaru.

Kroz Donju Guštericu prolazi reka Janjevka. Ova reka u letnjim sušnim periodima presuši a vode ima samo u zimskim periodima.

Obradivo zemljište

Opština Gračanica je pretežno poljoprivredna, sa oko 90% poljoprivrednog zemljišta.

Poljoprivreda je najvažnija privredna aktivnost u opštini. Značajne površine su pod njivama 82,75%, što pruža velike, za sada nedovoljno korišćene mogućnosti razvoja intenzivne ratarske proizvodnje. Nisu zanemarljive površine pod livadama (8,25%) i pod šumom (6%).

Zastupljena je široka paleta poljoprivrednih proizvoda.

U strukturi poljoprivredne grane dominiraju sledeće kulture (u 2011. godini):

a) pšenica na 4.000h sa prinosom od oko 6.000kg/h, kukuruz, ječam, grahorica, suncokret

b) Voćarstvo ima veliki potencijal, jer brežuljkast reljef i povoljne predispozicije omogućuju voćarsku proizvodnju na visokom nivou kvaliteta

Radna grupa – "Kulturno nasleđe"

Manastir Gračanica

Manastir Gračanica, posvećen Sv. Bogorodici, nalazi se na levoj obali reke Gračanke, koja je desna pritoke Sitnice, južno od Prištine na Kosovu, zadužbina je kralja Milutina, njegove žene Simonide i sina Stefana. Podignuta je 1321. godine i obdarena bogatim poklonima kako u imanju tako i u povlasticama. Ona je podignuta na mestu stare crkve u kojoj je bila stolica lipljanske episkopije.

Vreme 14. i 15. veka bio je period velike duhovne slave manastira. U Gračanici je živelo stotine monaha koji su bili razvili veoma intenzivnu duhovnu i umetničku delatnost. U drugoj četvrtini 16. veka tu je bilo i središte novobrdskog mitropolita koji je u manastir doneo i prvu štampariju. Kasnije, usled velikih turskih zuluma, manastir je napušten i crkva je služila za parohijske potrebe. Posle Drugog svetskog rata, manastir su obnovile monahinje i od tada on služi kao ženski manastir. Danas u njemu živi 20-tak sestara koje se bave ikonopisanjem, vezom, poljoprivredom i drugim monaškim poslušanjima.

Gračanica je jedan od najznačajnijih spomenika stare srpske kulture. Crkva je od tesanog kamena položenog u redove dvojnih i trojnih redova opeka i ima pet kubeta i tri apside. Izvedena je u estetskom i građevinsko- arhitektonskom savršenstvu i vrlo je skladnih proporcija.

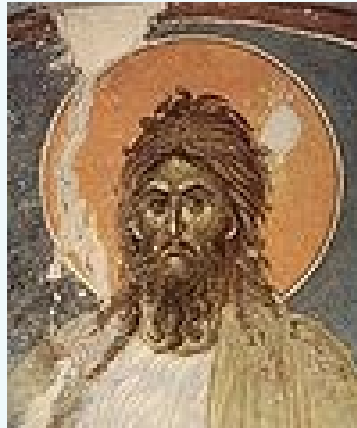
Crkva manastira Gračanica je građevina sa pet kubeta sa osnovom upisanog krsta, te kao takva pripada grupi prvoklasnih arhitektonskih ostvarenja svoga vremena. Spoljna priprata je sagrađena u krajem 14. veka u vreme kneza Lazara

U crkvi se nalaze freske koje prikazuju rodoslov dinastije Nemanjića, kopija iz manastira Dečana, zatim lik kraljice Simonide, žene kralja Milutina i kćeri vizantijskog cara Andronika II.

U 16. veku priprata je oslikana freskama. Mihajlo i Evtihije, poznati slikari iz Soluna završili su freske u glavnoj crkvi do 1321. Nebeska liturgija, proroci i evanđelisti su naslikani na glavnoj kupoli ispod freske Hrista Pantokratora dok se na zidovima naosa mogu videti ciklusi Velikih Praznika, Hristovog stradanja, čuda, priča, Hristovog Rodžestva i Vaskrsenja, prizori iz života Bogorodice, Sv. Nikole i Kalendar svetih. Prizori koji prikazuju Evharistiju kao i starozavetni motivi nalaze se u oltaru. Sv. Kralj Milutin i njegova supruga kraljica Simonida, vizantijska princeza, prikazani su u centralnom luku kao vladari kojima sam Gospod daje vlast preko anđela koji na njihove glave spuštaju krune. Nemanjićko stablo porekla i Strašni sud su naslikani u prednjem delu naosa dok su i van priprate sačuvani fragmenti fresaka iz 14. veka. Pored ostalih fresaka značajni su ciklusi Vaseljenskih sabora, Akatista Presvete Bogorodice i Rođenja Gospodnjeg.

Na zidovima ove crkve takođe se mogu naći i portreti srpskih arhiepiskopa i patrijaraha kao i pogrebna scena gračaničkog mitropolita Dionisija. Gračanička riznica je uništena u požarima 1379. i 1383. U manastiru se i danas čuva zbirka starih ikona, među kojima je značajna ikona Hrista Milostivog iz 14. veka koja je jedinstvena po svojim dimenzijama (269 cm x 139 cm). Na

manastiru je do sada urađeno više graditeljskih i slikarskih konzervatorskih radova. Ovaj manastir se nalazi na spisku Uneskovne Svetske baštine zajedno sa još tri manastira SPC pod imenom „Srednjovekovni spomenici na Kosovu i Metohiji“.

Manastir je nastao od ranije postojeće ranohrišćanske bazilike iz VI veka, i sledeće građevine, crkve iz XIII veka, sedišta lipljanskog episkopa, ostali su samo delovi. Sadašnja crkva, posvećena u srednjem veku Blagoveštenju dok danas slavi Uspenje Bogorodičino, sagrađena je i oslikana kao zadužbina kralja Milutina do 1321. godine. Manastir Gračananicu je podigao početkom XIII veka kralj Milutin koji je ostao zapamćen kao najveći zadužbinar u istoriji srpskog naroda. Tokom svoje vladavine podigao je četrdeset crkava i manastira, koje simbolično predstavljaju četrdeset godina njegove vladavine na Nemanjićkom prestolu. Izgrađen je sa pet kubeta koje čine upisani krst. Živopisanje manastira su radili grčki majstori Mihajlo i Evtihije iz Soluna. Među najznačajnijim kompozicijama se ističu loza Nemanjića rađena po uzoru na istoimenu kompoziciju iz manastira Visoki Dečani i freska mlade srpske kraljice Simonide, kćerke vizantijskog cara Andronika II. Manastir Gračanica ne prestaje da inspiriše umetnike. Pomenuta freska kraljice Simonide bila je inspiracija velikom srpskom pesniku Milanu Rakiću. Po uzoru na Gračanicu u prvoj polovini XX veka je u Beogradu izgrađena crkva Svetog Marka. Takođe je, pre deset godina na brdu Crkvina kraj Trebinja podignuta identična crkva. UNESCO je 2004. godine uvrstio manastir Gračanicu na listu svetske kulturne baštine, a od 2006. se nalazi na listi ugrožene kulturne baštine.

Kraljica Simonida

Kralj Milutin

Crkva ima formu petokupolnog razvijenog upisanog krsta, sa ubrzo dodatom otvorenom spoljašnjom pripratom i verovatno kulom-zvonikom na zapadnoj strani. Gračanica predstavlja vrhunsko ostvarenje poznovizantijske arhitekture, koje pleni svojim jedinstvom konstruktivnih i dekorativnih elemenata.

Simeon Mirotočivi

Hrist u kupoli manastira

Teološki učeno, raspričano gračaničko slikarstvo pripada zreloom slikarstvu tzv. "dvorske škole kralja Milutina," čija ostvarenja se uklapaju u najavangardnije tokove klasične umetnosti doba Paleologa. Nešto slabijeg kvaliteta je živopis iz eksonarteksa, zatvorenog i ponovo živopisanog 1570. g. Crkva, već 1379-83. g. dosta oštećena od Turaka, obnovljena je 1383. g. Posle konačnog podpadanja ovih predela pod tursku vlast manastir je imao tešku istoriju ispunjenu haranjima i stradanje, posebno tokom XVIII-XIX veka.

Polaganje Hrista u grob

Uspenje

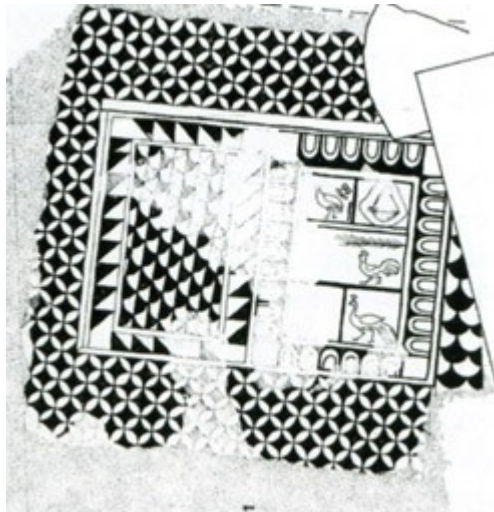
Od nekada čuvene riznice ostalo je nekoliko dragocenih ikona iz XVI-XVII veka, nešto rukopisnih knjiga ali i jedan oktoih štampan 1539. g. u štampariji koja je radila u manastiru početkom XVI veka.

Ulpijana

Ulpijana (lat. *Ulpiana*) ili *Justinijana Sekunda* (lat. *Iustiana Secunda*) je bila rimski i ranovizantijski grad u provinciji Gornjoj Meziji. Njeni ostaci se prostiru na površini od 70 hektara na prostoru između Prištine, Gračanice i Lipljana, na svega 1km od manastira Gračanica. Arheološka istraživanja lokaliteta započeta 1954. godine i dalje traju, a najznačajniji dosadašnji nalazi su

- mermerna ženska glava
- nakit iz tzv. *Gotskog groba*
- pozlaćene krstaste fibule

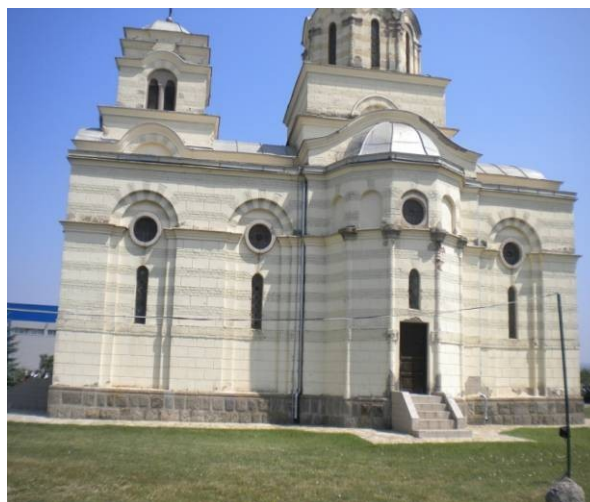
Ostaci rimske i ranovizantijske Ulpijane zauzimaju površinu od 70 ha, a nalaze se na lokalitetu Gradina pored današnje Gračanice. Na ovom višeslojnom lokalitetu otkriven je kulturni sloj od 4t. Bedemi rimskog grada obrazovali su nepravilnu četvorougao nu osnovu. Severno i zapadno od grada nalazile su se nekropole, a severoistočno kastrum kvadratne osnove. Osnivanje grada vezuje se za Trajanovu vladavinu (98-118). Početno manje rudarsko naselje preraslo je u grad sa statusom rimskog municipija. Ulpijana je rano postala sedište episkopije - saboru u Serdici 343. godine prisustvovao je i njen episkop Makedonijus. Posle Justinijanove obnove sredinom VI veka grad je nazvan lib11šapa ' besipJa. Grad je potpuno razrušen u vreme avarsko-slovenskih napada krajem VI i početkom VII veka. Sondažnim arheološkim iskopavanjima, započetim

1953 (koja su pratili konzervatorski radovi), otkriveni su delovi antičke Ulpijane: jednobrodna bazilika sa kriptom u severozapadnom delu naselja; ostaci dveju termi; delovi mozaičkog poda neke građevine; deo stilobata antičkog hrama; gradska kapija sa kulama i početak glavne ulice (cardo). Na severnoj nekropoli otkrivene su zidane grobnice, memorija sa velikim mermernim sarkofagom i ostaci podnog mozaika sa donatorskim natpisom.

Crkve u opštini Gračanica

Crkva Sv. Petka –Laplje Selo

Laplje Selo nalazi se u središnjem delu [Kosova](#), 6 [km južno](#) od [Prištine](#) na magistralnom putu Priština-[Skoplje](#). U selu se nalazi crkva [Svete Petke](#) podignuta [1938. godine](#) na temeljima stare crkve brvnare, crkva je posvećena Svetoj Petki ili Paraskevi. Pošto selo spada u starija naselja u ovom delu Kosova, pretpostavlja se da potiče još iz vremena kralja [Milutina](#) ([1284—1321](#)) i podizanja [manastira Gračanice](#), iako se u izvorima pominje tek u [XVII veku](#)

Crkva " Sv. Kneza lazara" ,

Srpska crkva " Sv. Kneza lazara" , podignuta je 1902. Godine .Crkva se nalazi u Donjoj Gusterici.

Crkva "Sv. Dimitrija" Crkva Sv.Dimitrija nalazi se u Dobrotinu

Crkva "Sv.Grigorije" Crkva Sv. Grigorija nalazi se u Livađu

Crkva "Sv. Dimitrija"

Selo Sušica nalazi se na 2 kilometara udaljenosti od Gračanice. Crkva u Sušici nalazi se na kraju sela. Crkvu **Sv.Dimitrije**, poznatu pod imenom „**Markov manastir**“ podize kralj Vukasin (1366-1371) sa sinovima, koju posvećuje Sv.Dimitriju . Sveti Dimitrije je bio hrišćanski mučenik koji je živeo u Solunu početkom IV veka. Ovaj svetitelj se slavi još od vremena turske najeзде . O staroj crkvi u Sušici nema mnogo pisanih podataka. U Gračaničkoj povelji od 1314-1316 pominje se selo Sušica, udaljeno 2 kilometara od Manastira Gračanice. Istorija i život ovog sela prati se kroz istorijske izvore u poznijem vremenu.

Radna grupa – "Ljudske vrednosti"

Ljudski potencijali, mladi, deca, intelektualni potencijal, multietničnost

Teritorija opštine Gračanica obuhvata površinu od 131,25 km². U skladu sa Zakonom o administrativnim granicama ova opština se sastoji iz sledećih katastarskih zona: Badovac, Batuse, Čaglavica, Dobrotin, Gračanica, Donja Gušterica, Gornja Gušterica, Laplje Selo, Lepina, Livadje, Preoce, Skulanevo, Sušica, Suvi Do, Radevo i Ugljare.

Opština Gračanica ima oko 25.000 stanovnika čija je struktura multietnična, od toga:
85,7 % Srba,
3,7 % Albanaca
10,6% Roma, Aškalija, Egipćana i drugih.

Potrebno još informacija, zameniti slike!!!!!!!!!!!!

III ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA ŽIVOTNE SREDINE

ANALIZA DOKUMENATA

Članovi radnih grupa su dali značajan doprinos realizaciji aktivnosti iz faze 3. Analizirana je kompletna dokumentacija koju poseduje Opština Gračanica, a vezana je za unapređenje i zaštitu životne sredine, razni zakoni i odluke itd. Rezultati koje su one ostvarile su osnova našeg strateškog dokumenta

Zakoni:

- Zakon o finansiranju lokalne samouprave,
- Zakon o nacionalnim parkovima,
- Zakon o NVO,
- Zakon o proceni uticaja na životnu sredinu,
- Zakon o šumama,
- Zakon o upravljanju otpadom,
- Zakon o vodama,
- Zakon o zaštiti prirode,
- Zakon o životnoj sredini.

Uredbe:

- Uredba o načinu kategorizacije i kategorijama vodnih objekata i njihovom davanju na upravljanje i održavanje,
- Uredba o projektima za koje se vrši procena uticaja na životnu sredinu,
- Uredba o klasifikaciji i kategorizaciji površinskih i podzemnih voda.

Predlozi zakona:

- Predlog Zakona o životnoj sredini

Pravilnici:

- Pravilnik o turističkim lokalitetima

Nacrti zakona:

- Nacrt zakona o vinu, rakiji i drugim alkoholnim pićima,
- Nacrt zakona o bezjednosti hrane,
- Nacrt zakona o finansiranju upravljanja vodama,

Analize:

- Socio-ekonomska analiza za opštinu Gračanica

Strateški planovi:

- Nacionalna strategija održivog razvoja,
- Razvojni plan opštine Gračanica (u izradi).

ANALIZA TRENDOVA

Radna grupa: Voda, vazduh i zemljište

Vrednost životne sredine	Trend	Pokazatelji / Indikatori posmatranja	Pozitivni izuzeci
Gračaničko jezero	Izgrađeno 1963 -1966 Periodično varira nivo i količina vode u jezeru 199? Napravljen je kanal koji doprema vodu iz jezera Gazivode	Količina pijaće vode koja se koristi Količina vode u jezeru Broj turista	Konstantnost u vodo snabdevanju Prištine i okolnih naselja
Reka Gračanka	Izgradnjom jalovine 1966 počela degradacija vodotoka 1999 prestanak rada flotacije rudnika Kišnica	Zvanična merenja koja se vrše od strane Hidrometeorološkog zavoda	Izgrađen kej u Gračanici 2010 Započeto uređenje reke u Lapljem selu -2010
Reke Sitnica, Prištevka, Janjevka, Žegovka	Konstantno zagađenje fekalnim otpadnim vodama	Merenje kvaliteta vode od strane Hidrometeorološkog zavoda Kosova	?
Vazduh	U vreme vetrovitih dana povećano zagađenje sa jalovišta	Nepostojanje merenja kvaliteta vazduha	Povoljni klimatski uslovi i postojeća ruža vetrova
Poljoprivredno zemljište	Povećan broj divljih deponija Izgradnja pristupnih puteva	Broj i kvalitet puteva Veličina obradivog zemljišta	Akcioni plan opštine Gračanica za uklanjanje divljih deponija

Radna grupa: Kulturno nasleđe

Vrednost životne sredine	Trend	Pokazatelji / Indikatori posmatranja	Pozitivni izuzeci
Manastir Gračanica	<ul style="list-style-type: none"> • Važan kulturno-istorijski spomenik • Dobro stanje (poslednja restauracija urađena 19???.) • Stavljen na listu zaštićenih objekata od strane UNESCO-a (200?) • Turistička destinacija 	<ul style="list-style-type: none"> • Porast broja turista • Planski obilazak • Gostoprimstvo sveštenstva • Očuvanost unutrašnjosti i porte 	<p>- Zaštita UNESCO-a</p> <p>- Glavna turistička destinacija na mapi kulturno-istorijskih spomenika Kosova</p> <p>- Objedinjena turistička ponuda sa ostalim manastirima na teritoriji Kosova</p>
Ulpijana	<ul style="list-style-type: none"> • Važan kulturno-istorijski spomenik • Dopuna turističke ponude • Valorizacija arheološkog turizma 	<ul style="list-style-type: none"> • Prva iskopavanja 1954 godine • Najnovija merenja ukazuju da se kompleks prostire na 120h 	<p>- Projekat multietničkog pomirenja kroz rad na arheološkim iskopinama organizovan u periodu od 200? - 2011</p>
Crkve	<ul style="list-style-type: none"> • Veoma bitni istorijski objekti izgrađeni u različitim periodima • Centri duhovnog okupljanja zajednice 	<ul style="list-style-type: none"> • Broj crkava • Stanje crkava 	<p>-</p>
Kulturni događaji	<ul style="list-style-type: none"> • Nekoliko tradicionalnih kulturnih događaja 	<ul style="list-style-type: none"> • Konstantnost u organizovanju • Veliki broj posetilaca • Značaj za kulturno održanje zajednice 	<p>- Broj posetilaca i učesnika je u stalnom porastu</p> <p>- Interesovanje javnosti za događaje je u stalnom porastu</p>

Radna grupa: Ljudski potencijali

Vrednost životne sredine	Trend	Pokazatelji / Indikatori posmatranja	Pozitivni izuzeci
Stanovništvo	<ul style="list-style-type: none"> Povoljna starosna struktura stanovništva 	<ul style="list-style-type: none"> Uvećan broj populacije godina Ekonomske migracije 	<ul style="list-style-type: none"> Broj novorođene dece u porastu
	<ul style="list-style-type: none"> Mentalitet 	<ul style="list-style-type: none"> Gostoprimstvo Otvorenost Velikodušnost Istinoljubivost Požrtvovanost 	<ul style="list-style-type: none"> Tradicija
	<ul style="list-style-type: none"> Intelektualni potencijal Mlada populacija Seosko stanovništvo 	<ul style="list-style-type: none"> Veštine opstajanja u teškim situacijama 	<ul style="list-style-type: none"> Prilagodljivost trenutnim situacijama

UTICAJ TRENDOVA

Analizu uticaja trendova predstavljamo tekstualno. Ciljevi analize uticaja trendova su da se izvrši procjena očekivanog socijalnog i ekonomskog uticaja ekoloških trendova na društvo radi opravdavanja razloga zbog kojih treba nešto učiniti.

Izvršena je procena trenutnih trendova na društvene i ekonomske vrednosti za različite grupe aktera. Isto tako objašnjeno je kako će se uticati na trendove, ako se trend nastavi, a ni jedan subjekat ili stanovništvo ne preduzmu ništa po tom pitanju.

Socijalni uticaji trendova: Migracija mlade populacije je depopulacija naseobinskih prostora zajednice u Gračanici osobama koje nakon završene srednje škole radi daljeg školovanja i traženja zaposlenja napuštaju ovaj prostor. **Ekonomski uticaji trendova** su: Nepovoljan privredni ambijent, sloboda kretanja, nedostatak kulturnih događaja, opšte siromaštvo, nezaposlenost, loša infrastruktura, nedovoljno razvijeno tržište rada, nedovoljna tehničko-tehnološka opremljenost, smanjenje mogućnost bavljenja poljoprivredom itd. Trend migracije mladih je **negativan** za vrednosti u zajednici Gračanica. Trend Ljudski potencijali u Gračanici je **pozitivan** za zajednicu Gračanica. Gračanica poseduje izvanredan kadrovski potencijal, geografski i saobraćajni položaj, energetska povezanost. U proteklom periodu, kao i nekim najavama za budućnost, bili smo svedoci velike zainteresovanosti kreditora, potencijalnih donatora i dijaspore za ulaganje u ekonomski razvoj i participaciju u različitim projektima za razvoj Gračanice.

Degradacija vodotokova u opštini Gračanica negativno utiče kako na socijalne tako i na ekonomske faktore. Ugrožavanje zdravlja stanovništva je najbitniji negativan faktor koji je konstatno prisutan a razvojem i

povećanjem broja domaćinstava i privrednih subjekata koji bez ikakvog prečišćavanja ispuštaju otpadne vode u vodotokove predstavlja uvećanje negativnog uticaja na vrednosti i trendove.

MINIMALNI STANDARDI KOD VREDNOSTI ŽIVOTNE SREDINE

U tabeli su prikazane vrednosti, rizici za predstavljene vrednosti i minimalni standardi svih radnih grupa u Gračanici

Vrednosti životne okoline	Pretnje/Rizici	Minimalni standardi
Gračaničko jezero	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Bespravna gradnja ☐ Erozija ☐ Divlje deponije ☐ Požari ☐ Uticaj čoveka ☐ Promena klime ☐ Podizanje standarda života kod ljudi ☐ Krivolov ☐ Uništavanje staništa 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Pooštriti kontrolu i kaznenu politiku ☐ Organizovano odnošenje smeća ☐ Podizanje nivoa svesti stanovništva ☐ Edukacija ☐ Održavati broj staništa biljnih i životinjskih vrsta
Reke	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Flotacijske vode rudnika Kišnica ☐ Jalovina rudnika Kišnica ☐ Nepotpuno izrađena kanalizaciona mreža ☐ Seoska kanalizacija (septičke jame) ☐ Zagađenje biljnog i životinjskog svijeta 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Kanalizaciona mreža i u gradskim i seoskim područjima ☐ Sprečiti dotok otpadnih voda u reke i pritoke ☐ Čišćenje divljih deponija i uspostavljanje zelenog SOS telefona za savesne građane
Vazduh	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Jalovina rudnika Kišnica ☐ Magistralni put Priština - Gnjilane 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Saniranje deponije ☐ Podizanje nivoa svesti stanovništva ☐ Edukacija ☐ Zaštita od otpadnih industrijskih gasova ☐ Premeštena trasa magistralnog puta
Poljoprivredno zemljište	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Antropogeni faktor ☐ Industrijska zona (jalovišta) ☐ Erozija ☐ Zagađenje biljnog i životinjskog svijeta ☐ Sve manje poljoprivrednih gazdinstava, neobrađivanje zemljišta ☐ Neiskorištenost vodenih potencijala 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Podizanje nivoa svesti stanovništva ☐ Edukacija ☐ Zaštita od otpadnih industrijskih voda ☐ Unapređenje poljoprivrede promocija i prodaja proizvoda ☐ Poljoprivredna mehanizacija ☐ Jedinствена turistička ponuda
Manastir Gračanica	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Antropogeni faktor ☐ Magistralni put Priština - Gnjilane ☐ Infrastruktura ☐ Neiskorištenost potencijala u turističke svrhe 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Okolina manastira bez uticaja buke, vibracija, prašine, izduvnih gasova ☐ Podizanje nivoa svesti stanovništva ☐ Pобољшanje infrastrukture

	☐ Bezbedonosne pretnje ☐ Infrastruktura ☐ Neiskorištenost arheoloških resursa u turističke svrhe	☐ Adekvatna infrastruktura koja odgovara potrebama ovog lokaliteta
Ulipijana	☐ Zapuštenost i propadanje istorijskih i verskih objekata	☐ Obnavljanje i održavanje istorijskih i verskih objekata
Crkve	☐ Odlazak ljudi ☐ Nemogućnosti za školovanje ☐ Neadekvatna zdravstvena zaštita ☐ Sloboda kretanja ☐	☐ Stvaranje perspektive i mogućnosti za normalan život ☐ Mogućnosti zapošljavanja ☐ Visok novo kulturnog i sportskog života
Ljudi		

OPIS I UZROK PROBLEMA

LISTA KLJUČNIH PROBLEMA

Radna grupa: Voda, zemljište i vazduh

Jezero:

- Sigurnost brane
- Komunalni otpad
- Ugrožavanje životinjskog i biljnog sveta u jezeru

Reke:

- Neuređeno rečno korito
- Kanalizacija
- Jalovina
- Dilje deponije
- Nedovoljna svest građana

Vazduh:

- Saobraćaj / magistralni put Priština – Gnjilane, koji prolazi kroz naselje Gračanica
- Jalovina
- Kamenolomi (delimično su zatvoreni)

Zemljište:

- Neplansko pretvaranje plodnog poljoprivrednog zemljišta u građevinsko
- Nerkontrolisana upotreba pesticida, nepostojanje sistema prikupljanja ambalaže pesticida
- Neobrađivanje zemljišta
- Nedovoljna svest građana
- Dostupnost tržišta za poljoprivredne proizvode

Radna grupa: Kulturno nasleđe

Manstir Gračanica:

- Saobraćaj / magistralni put Priština – Gnjilane, koji prolazi kroz naselje Gračanica pored samog manastira / buka, vibracije, prašina, izduvni gasovi
-

Ulpijana:

- Nedovoljno razvijena infrastruktura oko kompleksa
- Ugrožavanje lokaliteta urbanizovanjem i gradnjom stambenih i poslovnih objekata

Crkve:

- Nedostatak finansijskih sredstava za obnovu i zaštitu objekata

Tradicija:

- Ubrzan i moderan način života koji izaziva promenu sistema vrednosti na kojima se zasniva tradicija

Kulturni događaji:

- Nedostatak prostora u svim mestima
- Nedostatak finansijskih sredstava za organizovanje kulturnih događaja

Radna grupa: Ljudski potencijali

- Velika nezaposlenost
- Sloboda kretanja
- Nerešena stambena pitanja
- Nedostatak perspektive
- Slabo razvijena infrastruktura
- Jezičke barijere, nepoznavanje jezika drugih zajednica
- Informisanost

Stanje voda, zemljišta i vazduha - Opis problema

Vodotokovi:

Stanje kvaliteta voda u opštini Gračanica je u katastrofalnom stanju i zahteva hitne intervencije kao i znatna infrastrukturna ulaganja . Nasleđe prljave industrije koja tehnološki nije bila zasnovana na održivom razvoju već je nemilice zloupotrebljavala resurse i direktno ih brutalno zagađivala dovelo je do značajne degradacije vodotokova na teritoriji opštine Gračanica. Takođe, najveći broj domaćinstava svoje otpadne vode ispušta u reke, dok određeni broj njih i u podzemne vode. Prilikom izrade katastra zagađivača voda, prvenstveno je potrebno da se uradi kategorizacija zagađivača, na kolektivne i individualne zagađivače.

Kolektivni zagađivači- prema definiciji to su svi zagađivači ili naselja koja imaju iznad 50 domaćinstava koja imaju organizovanu kanalizaciju ili zajedničke septičke jame .

Najveći broj naselja se pijaćom vodom snabdeva iz Gračaničkog jezera, međutim, sela (Batuse, Radevo, Suvi Do, Skulanevo, Lepina) koja se takođe nalaze na teritoriji opštine Gračanica godinama se napajaju pijaćom vodom iz bunara ili obližnjih prirodnih izvora. Seoski bunari su povezani na hidrofore, preko kojih meštani koriste vodu za višenamensku upotrebu. Hidrofori funkcionišu pomoću električne energije, tako da čestim isključenjima el. Energije dolazi do nestanka vode. Voda je puna krecnjaka a u nekim slucajevima I bakteriološki neispravna za piće čime se ugrozava zdravlje ljudi. Mnoga sela imaju septičke jame koje stvaraju nehyijenske uslove za upotrebu vode za svakodnevne životne potrebe.

Otpadne vode Gračanice se slivaju u šest raznih vodnih recipijenta. Najviše otpadnih voda ide u Gračanku od oko 10500 stanovnika, potom Sitnica od oko 1660 stanovnika, Zegovački potok od oko 1233, Janjevka sa oko 600 stanovnika, 685 u Sušičku reku i u Prištevku oko 1200 stanovnika.

Opština	Naselje	Broj stanovnika	Reka u koju se uliva fek. Voda	Da li postoje kolektori za prečišćavanje otpadnih voda
Gračanica	Gračanica, Laplje Selo, Preoce, Kišnica	10500	Gračanka	NE
	Dobrotin	1021	Žegovka	NE
	G Gušterica, D Gušterica	2300	Janjevka	NE
	Livađe	685	Sušička reka	NE
	Ugljare	1219	Prištevka	NE
	Lepina, Radevo, Skulanevo, Suvi Do	1660	Sitnica	NE
	Čaglavica	1500	Kanali za navodnjavanje, septičke jame	NE

Reka Gračanka se nalazi u neposrednoj blizini srednjevekovnog manastira u Gračanici, koji je zadužbina kralja Milutina. Dužina ove reke iznosi 18, 50km. U blizini manastira, deo korita reke Gračanke je uredjen . Rečni kej, šetaliste , klupe, svetiljke, oplemenjen je prostor u blizini manastira. Voda reke Gračanke je duži vremenski bila zagađivana otpadnim vodama iz flotacije rudnika Kisnica, tako da je njeno korito reke natalozeno raznim štetnim metalima, koji su štetni po zdravlje ljudi. Dalji tok korita reke Gračanke je u veoma lošem stanju, zaraslo barskim biljem i neuredjenim obalama a prijem fekalnih voda iz glavnih fekalnih kolektora i okolnih domaćinstava, imaju los uticaj na životnu sredinu predstavljaju neprestanu opasnost po zdravlje stanovništva. Gračanka protiče kroz naselja Gračanica, Laplje Selo i Preoce, uliva se u reku Sitnicu (kod Vragolije), obale su neuredjene, recno korito je puno mulja, otpada,(jer sami mestani bacaju smeće u reku: plasticne flase kese..), zaraslo u ševaru i drugim barskim biljkama sa pratećim fekalnim vodama,

neprijatnim mirisima i komarcima. Prilikom većih atmosferskih padavina, koje su česte, dolazi do poplave domaćinstava u Lapljem Selu i Preocu.

Najveći individualni zagađivač reke Gračanica je metalurški kompleks Kišnica. Do kraja 90'ih godina prošlog veka, ozbiljno je ugrožavan kvalitet vode reke, kontinuiranim ispuštanjem otpadnih voda flotacije. Na sreću po životnu sredinu, dešavanja nakon 1999 godine su prekinula rad flotacije i ovaj zagađivač je trenutno prekinuo sa radom. Drugi ozbiljan izvor zagađenja je flotacijska jalovina koja je locirana tik uz samo rečno korito i erozivnim ispiranjem veliki deo mulja dospeva u samu reku. Kisnica je crna tačka zagađenja vodotokova crnomorskog sliva, gde preko reka Sitnica, Ibar, Morava ozbiljne količine teških metala dospevaju do Dunava i Crnog Mora. Da sumnja nije neosnovana govori jedna studija, izrađena, gotovo da bi se moglo reći davne 1996. godine pod nazivom "Sanacija i rekultivacija reke Gračanice". U toj studiji, urađenoj na zahtev tadašnjeg Ministarstva za zaštitu životne sredine Republike Srbije, konstatuje se između ostalog, da se Ibar kontinuirano zagađuje otpadnim materijama s Kosova.

Reka Prištevka je pre 30-tak godina bila čista reka. Danas je ona, celom svojom dužinom od 15,43km, fekalni kolektor grada Pristine, koja svojim tokom protice kroz naselje Ugljare i uliva se u Sitnicu. I obale reke Pristevke su neuredjene, obrasle sbunjem, siprazjem i vrbama. Recno korito je puno mulja i fekalnih kanalizacionih sadržaja. Preko reke Prištevke, izgradjen je most koji sprecava veci protok vode, tako da su ceste poplave stambenih objekata koji se nalze u blizini mosta u Ugljaru. Kroz Donju Gustericu prolazi reka Janjevka. Ova reka u letnjim sušnim periodima presusi a vode ima samo u zimskim periodima.

Kao i reka Pristevka i reka Janjevka, Zegovka (duzine 14, 28km) i Susicka reka se koriste kao fekalni kanalizacioni sistem i deponije za odlaganje smeća, za naselja Gornja i Donja Gusterica i Livadje tako da u prolećnim, letnjim i jesenjim danima kompletno selo i okolina mirisu na fekalije iz kanalizacije.

Parametri kvaliteta vode u rekama koje protiču kroz opštinu Gračanica u 2008 i 2009 godini (izvor podataka: Hidrometeorološki zavod Kosova)

Parametri	Reka	SITNICA					PRIŠTEVKA	GRAČANKA
	Mesto Uzorkovanja	Babljak	Lipjan	Vragolija	Plemetina	Mitrovica	Bresje	Vragolija
SHBO ₅		2.695	1.43	4.34	3.8	4.49	18.43	6.92
Nitrati		1.091	2.289	3.545	4.93	11.0	10.84	2.9
Nitriti		0.057	0.445	0.296	0.37	0.681	0.279	0.167
Amonijak		0.58	3.834	1.474	4.46	2.124	22.473	2.416
P _{total} (poli+orto)		0.133	0.621	0.397	0.51	0.435	0.670	0.400

Parametri	Reka	SITNICA					PRIŠTEVKA	GRAČANKA
	Mesto Uzorkovanje	Babljak	Lipjan	Vragolija	Plemetina	Mitrovica	Bresje	Vragolija
SHBO ₅		4.33	2.52	2.0	3.0	3.9	5.1	3.3
P-total(poli+orto)		0.133	0.29	0.229	0.388	0.400	0.474	0.227
Nitrati		0.9	4.90	8.500	3.570	9.300	1.380	6.250
Nitriti		0.13	0.41	0.452	0.364	0.548	0.275	0.419
Amonijak		0.48	2.58	1.176	4.047	2.053	8.582	0.939

Deponije:

Odeljenje za planiranje, urbanizam, katastar i zaštitu životne sredine je tokom meseca Aprila, Maja i Avgusta 2011. Godine, izvršilo evidenciju divljih deponija otpada i smeća. Direktorica Nada Brkljac I Sluzbenici za zastitu životne sredine su u maju izvršili pripremu za izradu akcionog plana za poboljšanje usluga za sakupljanje i odlaganje otpada. Analizom situacije na terenu, službenici za zaštitu životne sredine su između ostalog utvrdili da na teritoriji opštine postoji 25 divljih deponija koje negativno utiču na životnu okolinu i zdravlje građana opštine Gračanica. Stoga je stručna služba ,pripremila detaljni Akcioni plan za uklanjanje divljih deponija. Pregled divljih deponija je dat u sledećoj tabeli.

Broj i naziv mesta na kojem se nalazi odlagalište (1)	Procenjena veličina u m ² (2)	Procenjeni otpad m ³ (3)
1.Gračanica 1. Padaliste	Priblizno 600m ²	180m ³
2.Laplje Selo Put za bolnicu –kod pruge Kod skole		24m ³
3. Livađe 1.u blizini osnovne skole 2. na izlazu iz Livadj ka D. Gusterici		21,00 m ³
4.Donja Gusterica 1.Pored reke u blizini grobla i 2.van sela put prema Slovinju		100m ³
5.Dobrotin Van sela mesto zvano rupe		35 m ³
6.Gornja Gusterica Na putu za Oklapnu Na ulazak u G Gust iz D Gusterice		56m ³
7.Čaglavica put za Ajvaliju		28m ³
8. Preoce Kod omladinskog centra		28m ³
9. Ugljare 1. kod novoggroblja 2. kod antene		40 m ³
10.Batuse 1. u blizini groblja,		21,00 m ³
11.Lepina 1. kod pruge izmedju Lepine I Preoca 2.ublizini OS "Vuk Karadzic	10,00x4,00x0,20m 20,00x10,00x,030m	28,00 m ³
12.Skulanevo 1.kod fudbalskog igralista u blizini reke 2.I na putu sa leve strane, Skulanevo-Suvi Do	40,00x20mx0,40m	35,00m ³
13. Suvi Do 1.kod groblja 2. Novo Naselje (kod pruge)	20,00x4,00x0,50m 40x3,00x0,40	56,00m ³
14.Kisnica 3 deponije		100m ³
15. Radevo		14,00m ³
16.Deponija na Jalovini	100mx150m x 2.5m	37.500 m ³

Jalovina rudnika Kišnica:

Jalovina rudnika Kišnica predstavlja najozbiljniji ekološki problem opštine i stalnu pretnju degradaciji životne okoline. Ugrožavanje životne okoline se ogleda u zagađenju vodotokova, vazduha i okolnog zemljišta.

Dodati još jedan deo !!!!!!!!!!!!!!!

Među havarijama opisanim u izveštaju ICOLD-a i UNEP-a zabeležene su samo dve sa prostora bivše SFR Jugoslavije - havarija nasipa na jalovištu rudnika olova i cinka »Brskovo« iz Mojkovca (Crna Gora) i poremećaj na kosini nasipa na jalovištu rudniku olova i cinka

»Zletovo« u Probištipu (Makedonija). Međutim, na našim prostorima bilo je još manjih i većih poremećaja u eksploataciji jalovišta: u dva navrata na jalovištima rudnika bakra Majdanpek, prvi put proboj kroz krašku kavernu na jalovištu »Vančev potok« i drugi put prelivanje pulpe preko brane jalovišta »Šaški potok«, potom proboj vode kroz jalovište rudnika olova i cinka »Sase« iz Srebrenice (BiH), prelivanje na jalovištu Badovac Trepčinog rudnika olova i cinka »Kišnica« itd. Nažalost, teško je pronaći pisane stručne analize o uzrocima i posledicama tih havarija i poremećaja. Najčešće su se razmere akcidenta umanjivale, a javno govorenje i pisanje nije bilo patriotsko i kolegijalno tako da je lokalna zajednica morala ćutke snositi posledice.

Jalovište rudnika olova i cinka »Kišnica« u Badovcu. Do havarije je došlo u septembru 1988. Došlo je do prelivanja preko krune brane oko 10.000 m³ vode i jalovine i potapanja više oranica i desetak kuća. Prelivanje je nastalo kao posledica nepažnje pri eksploataciji jalovišta, a incident je velikoj meri ispolitizovan [RI, 1988].

Erozija je pojava koja se često sreće na jalovištima. Suštinski se razlikuju dva tipa erozije – spoljašnja i unutrašnja. Spoljašnja erozija je posledica delovanja vode i vetra na površinski

sloj nasipa. Usled duvanja vetra ili oticanja vode po kosini brane javljaju se kanali, ulegnuća ili ispupčenja. Vetar i voda praktično odnose nevezani, slabije vezani ili sitniji materijal menjajući geometriju brane. Kada spoljašnju eroziju uzrokuje vetar tada se lako uočava usled

aerозagađenje područja oko jalovišta, dok se efekti erozivnog delovanja vode uglavnom zadržavaju na jalovištu ili oko jalovišta. Poreklo vode koje izaziva eroziju može biti različito. Najčešće su to padavine, no to može biti i voda koja preliva preko kruno nasipa ili provirna voda koja izbija iz nasipa.

U svim slučajevima spoljašnja erozija ugrožava stabilnost nasipa i treba je sprečiti. U sprečavanju negativnog delovanja spoljašnje erozije kao povoljna okolnost se uzima lako vizuelno uočavanje i, najčešće, vremenski dugo najavljivanje mogućih problema. Mere koje se preduzimaju za sanaciju ili sprečavanje spoljašnje erozije izazvane vetrom svode se

na stabilizaciju nasipa, a to se najčešće postiže formiranjem bio- pokrivača. Ako to nije moguće odnošenje materijala se uspešno sprečava i prskanjem otkrivenih delova nasipa (vodom, različitim emulzijama itd.). Kada je u pitanju erozija usled delovanja vode sistem mera je širi i komplikovaniji.

Magistralni put Priština – Gnjilane:

Magistralni put Priština – Gnjilane u dužini od 48km predstavlja važan problem koji negativno utiče na nekoliko definisanih vrednosti ove strategije. Pre svega utiče na Manastir Gračanicu stalnim emitovanjem vibracija, smoga i prašine, otpadnih gasova, buke.

Merenjima koji smo izvršili u periodu 26 Avgust – 05 Septembar 2011 godine utvrdili smo da je prosečan nivo buke u toku dana 78dB, što je za 13dB više od dozvoljenog nivoa.

Opšti podaci buke: Mrni mikrofoni na visini od 1,5m, vremenski period 15 minuta, brzina uzorkovanja jedan uzorak na 10 sekundi, ukupan broj uzoraka po merenju 90.

Tabela br.1 Nivo akustičnog opterećenja magistralnog puta Priština – Gnjilane koji prolazi pored manastira Gračanica

Merno mesto	Prosečan nivo buke / dan	Prekoračenje dozvoljenog nivoa buke / dan	Najviši pik merenja buke	Prosečan nivo buke / noć	prekoračenje dozvoljenog nivoa buke / noć
Simonidin trg Mesto uz sami manastir Gračanica	78dB	13dB	98dB	67dB	12dB

Dozvoljeni nivo buke / dan – 65dB

Dozvoljeni nivo buke / noć – 55 dB, za stambenu zonu 45dB

Napomena: prosek dobijen na osnovu 90 uzoraka, gde su se dnevne vrednosti kretale od 55 do 98 dB a najčešći interval je bio od 65 do 84 dB, što ukazuje na veoma visok nivo dnevnog prekoračenja

Merenjem frekventnosti saobraćaja na dnevnom i noćnom nivou, može se zaključiti da magistralni put predstavlja ozbiljniju pretnju nego što je bilo ko i mogao da pretpostavi.

Tabela br.2 Frekventnost saobraćaja na relevantnim mernim mestima

Merno mesto	Automobili	Autobusi	Traktori	Kamioni	Motorcikli
Simonidin trg Mesto uz sami manastir Gračanica	209 / 63	5 / 1	2/0	18/3	3/0

Vrsta vozila – Pređeni broj vozila u intervalu od 15 minuta (vrednosti prikazane u proseku merene dan /noć)

Radne grupe su koristeći metodologiju Zelene agende, definisale glavne probleme životne sredine prema sledećim kriterijumima: lokacija, odgovorni akteri, hitnost, osnovni trendovi, sadašnje posedice i očekivani rizici za društvo. U nastavku je dat je primjer tabele, koje su radne grupe protumačile u daljem tekstu:

Radna Grupa „Voda, vazduh, zemljište“

Kriterijumi	Važnost prepoznavanja problema
Lokacija/ stanovništvo	Područje opštine Gračanica
“Pogođeni akteri”	Stanovništvo opštine Gračanica, Opština Gračanica, poljoprivredna domaćinstva,
Odgovorni akteri	Rudnik Kišnica, Opština Gračanica, domaćinstva
Hitnost	Stanje vodotokova zahteva najhitnije mere rešavanja problema, kontrole zagađivača i sanacije izvora zagađenja Stanje vazduha i poljoprivrednog zemljišta zahteva umerenu hitnost u rešavanju problema
Osnovni trendovi	Visok nivo zagađenosti od strane kolektivnih i individualnih zagađivača
Trenutne posledice o očekivani rizici za društvo	Kvalitet vode u rekama na niskom nivou Nedovoljna iskorišćenost jezera za turistički potencijal Ne postojanje redovne kontrole kvaliteta, vode, vazduha i zemljišta

POTENCIJALI I MOGUĆNOSTI PRIRODNIH VREDNOSTI

POTENCIJALI	PRIORITETI
Vode	
Jezero	Provera bezbednosti i redovno održavanje brane
	Održavanje čistoće na jezeru
	Aktivnosti edukacije i osveščivanja stanovništva
	Promocija turističkih potencijala jezera
	Infrastrukturno uređenje jezera za bavljenje

	organizovanim turizmom
	развој различитих облика туризма, риболов и спортови на води, боља инфраструктура, одмаралишта, приватни пансиони
Reke	Uređenje rečnih korita
	Saniranje i sveobuhvatno rešavanje problema jalovišta
	Ugrađivanje sistema za prečišćavanje kanizacionih voda
Vazduh	Redovna kontrola kvaliteta vazduha
	Saniranje i sveobuhvatno rešavanje problema jalovišta
	Izmeštanje trase magistralnog puta Priština - Gnjilane
Poljoprivredno Zemljište	Kontrola planskog korišćenja zemljišta
	Kontrola kvaliteta zemljišta
	Edukacija poljoprivrednika
	Ekonomski programi za jačanje poljoprivrede
	Saniranje divljih deponija
	Razvoj hortikulture / staklenici i plastenici

Radna Grupa „Kulturno-istorijsko nasleđe“

Kriterijumi	Važnost prepoznavanja problema
Lokacija/ stanovništvo	Područje opštine Gračanica
“Pogođeni akteri”	Stanovništvo opštine Gračanica
Odgovorni akteri	Srpska pravoslavna crkva, Opština Gračanica, ????
Hitnost	Ugrožavanje kulturno-istorijskih spomenika pod zaštitom UNSECO-a zahteva hitno angažovanje institucija, stanovnika i NVO
Osnovni trendovi	Visoka frekventnost saobraćaja na magistralnom putu Priština – Gnjilane čija trasa prolazi pored samog manastira Gračanica ozbiljno ugrožava kulturno - istorijski – verski spomenik od izuzetnog značaja
Trenutne posledice očekivani rizici za društvo	Neinformisanost stanovništva o nivou ugroženosti

POTENCIJALI I MOGUĆNOSTI KULTURNO-ISTORIJSKO NASLEĐE

POTENCIJALI	MOGUĆNOSTI
Manastir Gračanica	
Promocija	Kulturno nasleđe - turističke lokacija od izuzetnog značaja
Zaštita	Izmeštanje magistralnog puta Priština - Gnjilane
Ulpijana	
Arheološki turizam	Povećanje prihoda od turizma i rada na istraživanju
Konkretni ciljevi su: <ol style="list-style-type: none"> 1. Početak valorizacije arheoloških iskopina 2. Objedinjavanje turističke ponude 3. Povećanje prihoda od turizma 	Arheološki turizam su najbolje isplativih oblika kulturnog turizma. Primeri iz prakse u nekim zemljama u okruženju to i potvrđuju. Radi se o individualim tzv. turističkim turama uz profesionalne vodiče, često arheologe, koji su usavršili arheologiju i pružaju potpuno udubljanje u arheološki lokalitet (npr. tvrđavu, grad, crkvišta itd.) i prolazak kroz burnu istoriju i kulturu nekog naroda, posjećenog područja za samo nekoliko dana. U visoku cenu aranžmana uključen je i težak fizički napor, kao što je žestoki tempo obilaska arheoloških građevina, rano ustajanje i rad na terenu. Međutim, zadovoljstvo otkrivenim, odnosno saznanjem, pobjeđuje umor i potvrđuje vrijednost sredstava koji turisti ostave za sobom.
	Sprečavanje dalje depopulacije zajednice
	Naučna istraživanja
	Dopuna turističke destinacije i mape grada
Crkve	
Verski turizam	Značajno kulturno nasleđe - turističke lokacije posete
	Prekogranična saradnja zaštita kulturno-istorijskih spomenika
	Obnova crkava
	Obnova putne infrastrukture

Radna Grupa „Ljudski potencijali“

Kriterijumi	Važnost prepoznavanja problema
Lokacija/ stanovništvo	Područje opštine Gračanice
“Pogođeni akteri”	Stanovništvo Gračanice
Odgovorni akteri	Ekonomska kriza, Opština Mojkovac, Vlada Kosova
Hitnost	Hitno – Neophodno je stimulisati građane, naročito omladinu da ostaje u Gračanici, stvoriti preduslove za ekonomski razvijenu zajednicu
Osnovni trendovi	Migracija stanovništva Ekonomska nerazvijenost Opštine
Trenutne posledice očekivani rizici zadrustvo	Velika nezaposlenost –Nizak životni standard

POTENCIJALI I MOGUĆNOSTI “Ljudski potencijali”

POTENCIJALI	MOGUĆNOSTI
Stanovništvo	
1. Stvaranje povoljnog ekonomskog ambijenta 2. Poboljšanje životnog standarda, smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti	Informisanost stanovništva
	Nova radna mjesta
	Udruživanje poljoprivrednih proizvođača prostora radi zajedničkog nastupa
	Proizvodnja zdrave hrane
	Proizvodnja i prerada ekološki zdravih proizvoda
3. Podizanje kvaliteta obrazovanja i društveno kulturnog života stanovništva	Veće učešće građana, civilnog sektora kroz decentralizaciju vlasti
	- Izgradnja srednjoškolskog centra - Opremanje i održavanje domova kultura i Omladinskih centara

IV STRATEGIJA

VIZIJA, ELEMENTI VIZIJE I PROCES DOBIJANJA IZJAVE O VIZIJI

Izradi strategije "Zelena Agenda" Gračanica prethodio je proces pripreme. Radne grupe su organizovale sastanke sa predstavnicima sva tri sektora, lokalnih vlasti, civilnog društva i privrede. Izrada vizije je ključni element u radu radnih grupa, tako da je na sastancima predstavljen način na koji će radne grupe definisati viziju Gračanice. Organizovan je forum građana kako bi rad radnih grupa bio transparentan i dostupan svakom građaninu koji je zainteresovan za participaciju u procesu.

Predstavljen je anketni upitnik, način sprovođenja ankete, analiza dobijenih podataka i definisanje vizije. Anketni upitnik se sastojao od četiri pitanja:

1. Kako vidite vaše mesto za 20 godina?
2. Koje su vaše ideje da se sredina u kojoj živite promeni na bolje u budućnosti?
3. Šta bi trebalo promeniti?
4. Koje su to vrednosti zajednice koje ne biste želeli da budu promenjene kroz 20 godina?

Forum građana je održan 29 juna 2011. god. u restoranu Ognjište, s početkom u 12:00 h, na kojem je prisustvovalo, preko 20 građana Gračanice. Građani su uzeli aktivno učešće u odgovorima na predviđena pitanja, iznoseći veliki broj svojih predloga i komentara. Učesnici foruma izrazili su svoje zadovoljstvo sa onim što se moglo čuti u diskusijama, koje je svakako poslužilo radnim grupama za strateško planiranje u izradi strateškog dokumenta "Zelena Agenda" Gračanica. Krajem juna i do sredine jula 2011. godine sprovedena je anketa među građanima. Anketirano je oko 120 građana.

Kao odgovor na pitanja, odnosno, pretpostavke moguće vizije opštine Gračanica, pojavili su se sledeći predlozi:

OPŠTINA GRAČANICA: -Kao turistička destinacija; -Urbanistički sređena Opština; -Razvijena poljoprivreda i stočarstvo; -Jaka lokalna samouprava, kao nosilac razvojnih projekata; -Jedinstvena Opština sa razvijenim sportskim i turističkim kapacitetima sa naglaskom razvoja poljoprivrede; -Razvijanje u pravcu verskog, arheološkog, seoskog i letnjeg turizma,- Zaštitita kulturno-istorijskih spomenika, -Ekološki čista Opština sa rešenom infrastrukturom, - Zaustavljanje migracija mladog stanovništva...

Zelena Agenda

IZRADA VIZIJE

ANKETNI UPITNIK

1. Kako vidite vaše mesto za 20 godina?

2. Koje su to vrednosti zajednice koje ne biste želeli da budu promenjene kroz 20 godina?

3. Šta bi trebalo promeniti?

4. Koje su vaše ideje da se sredina u kojoj živite promeni na bolje u budućnosti?

Pol: _____

Sl. 2 Izgled anketnog listića

Godine: _____

O VIZIJI

Radne grupe su na osnovu na osnovu analize ove ankete, odnosno, prikupljene dokumentacije od anketara (članovi radnih grupa) i lokalne samouprave definisali viziju. Imajući u vidu da je Opština Gračanica već izradila viziju razvoja koja je formulisana kao zajednička vizija:

„Opština Gračanica, bogata antičkim i srednjovekovnim blagom i prirodnim lepotama – moderno okruženje sa razvijenom ekonomijom i infrastrukturom, gde svako uživa ista prava i slobode “

Vizija Zelene agende Gračanice je sledeća:

„Opština Gračanica, bogata antičkim i srednjovekovnim kulturnim blagom, izuzetnim prirodnim vrednostima – moderno okruženje sa razvijenom ekonomijom i infrastrukturom, visoko razvijene svesti o zaštiti životne okoline, gde svi građani uživaju ista prava i slobode “

V AKCIONI PLAN

Akcioni plan ili operativni plan definiše specifične načine na koje zajednica ostvaruje zacrtani strateški plan. U tabeli smo opisali vrednosti opštine Gračanica, identifikovali smo problem, aktivnosti indikatore, odgovorne osobe i vremensko razdoblje za realizaciju potencijalnih projekata. Ukratko - Ko, šta, kada i kako radi, kolika su potrebna sredstva i koji se ciljevi time postižu. Uključivanje i učestvovanje važnih osoba/organizacija dosta je važno u procesu planiranja, kako bi se time osiguralo odgovorno delovanje usmereno ka postizanju očekivanih rezultata. U skladu s tim, potrebno je sledeće:

- Definisati vrednost,
- Identifikovati kritična područja koja zahtevaju neposrednu pažnju, identifikovati probleme,
- Definisati specifične rezultate ili proizvode koji će proizaći iz akcijskog plana i odrediti indikatore sprovođenja, kojima se proverava da li se postižu rezultati,
- Odrediti potrebne resurse za implementaciju akcionog plana (vreme, osoblje, oprema, ostala logistika),
- Identifikovati aktere implementacije plana,
- Vremensko razdoblje.

Vrednost	Identifikovani problem	Aktivnost	Indikatori	Odgov. strane / Potrebna sredstva	Vremensko razdoblje			
					2012	2013	2014	2015
Reka Gračanka	Nizak nivo svesti stanovništva o životnoj sredini	Podizanje nivoa svesti stanovništva	Podignut nivo svesti za najmanje 30% Javne kampanje i	NVO, Opština Gračanica				

			propagandni materijal					
	Divlje deponije Sanacija postojeće deponije otada u naseljima	Rad na uklanjanju divljih deponija	Uklonjeno najmanje 15 divljih deponija	Opština Gračanica, Vlada Kosova, Građani				
	Poplave	Uređenje korita reke Gračanka		Opština Gračanica				
	Nepostojanje kanalizacione mreže u selima slivu Gračanke i izgradnja prečistača	Izgradnja kanalizacione mreže i izgradnja prečistača	Urbanistički plan Opštine Gračanica, Strategija razvoja	Opština Gračanica				
Gračaničko jezero	Vodosnabdevanje	Izgradnja vodovoda i irigacionih sistema	Izgrađen vodovod u selima i sistemi za navodnjavanje	Opština Gračanica				
	Infrastruktura	Popravka i probijanje puteva, asfaltiranje	Asfaltirani svi pristupni putevi	Opština Gračanica				
Reke Sitnica, Prištevka, Janjevka, Žegovka	Infrastruktura	Rewgulisanje rečnih korita	Uređeni rečni tokovi	Opština Gračanica Vlada				
	Nedov. Promov prirodna bogatstva	Promocija prirodnih resursa Javne kampanje	Čistija životna sredina Smanjeni broj divljih deponija	NVO sektor Opština Gračanica				
Poljoprivredno	Infrastruktura	Popravka i probijanje puteva,	Uređeni svi pristupni	Opština Gračanica				

zemljište		asfaltiranje	putevi					
	Neiskorišćenost prirodnih resursa	Valorizacija svih prirodnih resursa	Količine poljoprivrednih proizvoda	Poljoprivredni proizvođači				
	Promocija i razvoj određenih grana poljoprivrede kao što su stočarstvo, hortikultura	Aktivno korišćenje postojećih resursa u skladu sa održivim razvojem	Količine poljoprivrednih proizvoda	Poljoprivredni proizvođači NVO sektor Opština Gračanica				
Kulturno-istoro nasleđe	Zapostavljena arheološka nalazišta	Rekognosciranje terena i mapiranje arheoloških mesta i verskih objekata	Mapa arheoloških vrednosti	Opština Gračanica Vlada				
	Neorganizovana grana turizma	Otvaranje Turističke kancelarije u Gračanici sa pratećim programima	Programi kancelarije broj i kvalitet	Opština Gračanica NVO sektor				
	Zapostavljeni verski objekti	Radovi na rekonstrukciji i obnavljanju Manastira i Crkvi	Obnovljeni Manastiri i Crkve i promovisani u svrhe verskog turizma	Stanovništvo, Pravoslavna Crkva i Donatori				
	Zapostavljeni istorijski spomenici	Radovi na rekonstrukciji i obnavljanju spomenika kulture	Obnovljeni spomenici kulture na teritoriji Gračanice	Vlada Opština Gračanica				
	Nedovoljno promovisane kulturno-istorijske vrednosti Opštine Gračanica	Promocija kulturnoistorijskog blaga, javne kampanje	Porast broja turista, ostvarivanje prihoda	Vlada, NVO, Donatori				
Ljudski	Ekonom. migracije	Obezbeđivanje boljih uslova za život edukacijom i	Stvoreni bolji uslovi za život, otvorena	Vlada Opština				

potencijali		obrazovanjem, otvaranje novih radnih mesta	radna mesta Povećanje prihoda u porodicama povećana stopa nataliteta	Gračanica				
	Depopulacija sela	Edukacija, Obrazovanje poljoprivrednika, nabavka poljoprivredne mehanizacije, Obezbeđivanje plasmana proizvoda	Stvoreni bolji uslovi za bavljenje poljoprivredom nabavljena poljoprivredna mehanizacija obezbeđen plasman proizvoda	Vlada Opština Gračanica				

Napomena: infrastruktura je sastavni deo akcionog plana i uslov za pomenute aktivnosti iz oblasti svih vrednosti, finansiranje ovih radova je moguće iz budžeta, predpristupnih fondova EU i donacija

VI PLAN MONITORINGA I EVALUACIJE

Svrha monitoringa i evaluacije je mjerenje i procena postignutih specifičnih ciljeva projekta i da li je dat doprinos opštem cilju. Monitoring treba da obezbijedi indikacije onima koji direktno upravljaju i onima koji su zainteresovani o napretku u postizanju rezultata ili o nedostatku istih. Evaluacija treba sistematski i objektivno da procijeni napredovanje ka ostvarenju krajnjih rezultata.

ULOGA MONITORINGA I EVALUACIJE U PROJEKTU "ZELENA AGENDA" GRAČANICA

Cilj monitoringa i evaluacije je merenje i procena postignutog, kako bi se efikasnije upravljalo krajnjim rezultatima. Monitoring treba da obezbedi objektivne pokazatelje da li po rešavanju određenog pitanja ili problema ima napretka, a evaluacijom se procenjuje koliko je napredak u funkciji postizanja konačnog cilja.

Najvažniji ciljevi posle usvajanja strateškog dokumenta jesu obezbeđivanje monitoringa, evaluacije i održivosti procesa. Ukoliko se ovi ciljevi ne uspostave, proces će doživeti neuspeh, jer i najbolje napisana strategija ne vredi ukoliko je ljudi koji su nadležni za sprovođenje pojedinih odredbi ne koriste kao alat za ostvarenje ciljeva, niti ukoliko javnost nije dalje zainteresovana za ostvarenje tih ciljeva. Građani Gračanice imaju pravo da učestvuju u monitoringu realizacije akcionih planova i proklamovanih ciljeva. Međutim, monitoring ne treba shvatati kao nadzor ili kontrolu, već kao partnerski proces učenja kako se uspešnije rešavaju važna pitanja u zajednici.

U okviru plana monitoringa i evaluacije predložimo osnivanje saveta Zelene agende za Gračanicu, kao neformalnog tela koji će činiti zainteresovane strane i javnost, pre svega NVO koje su vodile proces, predstavnici lokalnih samouprava, institucija, ustanova, pojedinaca i druga zainteresovana javnost. Ovo telo će zasedati najmanje dva puta godišnje (u martu i septembru) i analizirati rezultate procesa – da li se po pitanju svakog pojedinačnog dela akcionog plana dogodio napredak, ako jeste, koliki je napredak, da li je i koliko u funkciji postizanja konačnog cilja, ako nije, zašto se ništa nije dogodilo i kakve su dalje aktivnosti, kakvi su nivoi rizika od neostvarenja zadatog cilja. Za analizu rezultata, savet će koristiti sledeće instrumente: analiza dokumenata, godišnjih planova, projektnih izveštaja, istraživanja, terenske posete. Savet će imati pravilnik o radu, a rezultat rada na sednicama biće dokumenti – mišljenja, preporuke i saopštenja za javnost. Mišljenja su opisni izveštaji o napretku procesa, a preporuke sadrže predložene korektivne mere kako bi se određeni rizici otklonili, ciljevi bolje ostvarili ili kako bi se pokrenule aktivnosti tamo gde su izostale. Mišljenja i preporuke se šalju nadležnima za određenu aktivnost i zainteresovanoj javnosti. Saopštenja za javnost su kratke pisane forme kojima se javnost obaveštava o rezultatima analize na sastancima foruma i stanju procesa.

Zelena agenda je proces koji ima potencijal da donese značajnu dobrobit zajednici u kojoj se sprovodi. Da proces ne bi zamro i prestao da postoji, potrebno je obezbediti i ekonomske instrumente održivosti. Po iskustvu država koje su proces privede fazi evaluacije pre 4 godine (kao što je slučaj u Hrvatskoj), u okviru postojećih lokalnih budžeta ili lokalnih budžetskih Fondova za zaštitu životne sredine u sve tri opštine, potrebno je da se svake godine planiraju određena sredstva za projekte sa liste akcionog plana Zelene agende, koja bi bila namenjena lokalnim NVO, kao sufinansirajući deo za dalje konkurisanje kod drugih donatora. Na taj način bi lokalne samouprave podstakle NVO na aktivni pristup i partnerski odnos u rešavanju zajedničkih pitanja zaštite životne sredine i dale bi veliku podršku naporima NVO i projektima koje imaju na konkursima kod drugih donatora.

Monitoring, evaluacija i održivost projekta „Zelena Agenda“ Gračanica posle usvajanja strategije

U nastavku projekta „Zelena Agenda“ Gračanica, veliku ulogu imaju Lokalna Samouprava, NVO sektor i stanovništvo Gračanice. Lokalna Samouprava će biti nosioc monitoringa i evaluacije budućih aktivnosti. NVO sektori i stanovništvo, kao i javne ustanove i preduzeća će biti implementatori potencijalnih projekata koji su deo ove strategije. Lokalna Samouprava vršiće nadzor na projektima i slediće usvojenju strategiju. NVO sektor i stanovništvo pratiće implementaciju usvojenog strateškog plana „Zelena Agenda“, i sa eventualnim odstupanjima upoznavaće sve pomenute aktere u Gračanici. Isto tako Lokalna Samouprava radiće evaluaciju ostvarenih ciljeva i rezultata dva puta godišnje. Lokalna Samouprava donosiće određene odredbe i procjene uticaja potencijalnih projekata na životnu sredinu, stanovništvo i kulturno-istorijsko nasleđe

VII ZAKLJUČAK

U periodu izrade startegije "Zelena Agenda" smo saznali o problemima koji su uglavnom višedecenijski i početkom 2011 godine, je započeto rešavanje identifikovanih problema strateškim pristupom, uključivanjem svih aktera u društvu. Gračanica raspolaže obilnim podzemnim i površinskim vodama, zahvaljujući konfiguraciji terena, klimi i velikoj količini padavina. Bogatstvo i kvalitet vodnih resursa predstavljaju jednu od najznačajnijih prednosti Gračanice kao opštine. Vazduh je ugrožen zahvaljujući pomenutim mestima zagađenja. Poljoprivredno zemljište ima veliki značaj kako za očuvanje prirodne ravnoteže, biodiverziteta i kvaliteta životne sredine, tako i za ekonomski razvoj.

Postojanje manastira Gračanica i arheološkog nalazišta Ulpijana predstavlja ogroman potencijal za razvoj turizma ali i čini našu opštinu kao jedinstveno mesto na mapi svetske kulturne baštine.

Neke naše preporuke za buduće aktivnosti su da se uloži više napora na podizanju nivoa ekološke svesti građana kroz medijske kampanje, edukaciju svih uzrasta stanovništva i da se organizuju javne debate za:

- Goruće probleme uništavanja voda i vodotoka i života u njima, zagađivanje voda fekalnim otpadom, zagađivanje zemljišta (odlaganje otpada), zagađivanje vazduha uništavanje šuma (bespravna seča i nebriga), devastacija prirodnih staništa, prirodne nepogode (za sprečavanje) itd.

Takođe, predlažemo da se proces Zelene agende započne i u drugim opštinama nastale procesom decentralizacije na Kosovu a da se iskustva koja su dobijena u ovom procesu koriste kao reprezentativni primeri.

VIII PODACI

Dokumentacija koja je korištena prilikom izrade dokumenta „Zelena Agenda“:

- Analizirana je kompletna dokumentacija koju poseduje opština Gračanica, a vezana je za unapređenje i zaštitu životne sredine,
- Priručnik o radu radnih grupa Zelena agenda (autor - Nenad Rikalo)
- Priručnik za pisanje strateškog dokumenta (autor - Nenad Rikalo)
- Dinko Knežević: „Odlaganje industrijskog otpada“, skripta, verzija 1.1

Internet stranice:

www.wikipedia.org ,
www.opstina-gracanica.com/
<http://kk.rks-gov.net/gracanice/?lang=sr-Latn-CS>
www.3einstitut.net
www.greenagenda.net